

УДК [7-7.012]:111.11

ОНТОЛОГІЧНІ ПІДСТАВИ ПОНЯТТЄВОГО РОЗРІЗНЕННЯ МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ

ПУЧКОВ Андрій

Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна

У статті пропонується авторське бачення дефініцій мистецтва і дизайну в контексті їхньої функціональності і антропоцентричності. Доведено, що спільне і відмінне в означених поняттях залежить від міри мистецького волевиявлення творця/виконавця.

Ключові слова: мистецтво, дизайн, людина, функція.

ВСТУП

Поняття «мистецтво» і «дизайн», хоча вони різні навіть на слух, око і письмо, чомусь прийнято плутати, латентно, щоразу зводячи поняття «дизайн» до «мистецтва». Гірше: дизайн з мистецтвом заходилися ототожнювати.

Робиться це з настійливістю, що варта ліпшого застосування. Звісно, особливої проблеми тут немає: переконати когось у тому, що має місце поняттєва помилка, неможливо, але для себе розібратися не завадить. Тим більше, важко сказати, чи подобається дизайнові, що його зводять до мистецтва? Шкода, що не можна перепитати.

Здебільшого дотичні до мистецтва і дизайну персонажі знизують плечима: ну, як же, — і засоби одні й ті самі, і результат наочний, і пресловуті «принципи» й «методи» можна розгледіти як спільні. Більш помірковані, між тим, вважають, що дизайн відноситься до мистецтва, як вид до роду, у сенсі — не до гінекології та філології, а саме до мистецтва. Меншою мірою помірковані вважають, що дизайн це щось вище за мистецтво, хоча й народилося в його череві, але видається за це черво і репрезентує щось відмінне від нього; наче: дизайн без кінця-краю, дизайн над усе. Як Афіна народилася, пам'ятаємо, за допомогою наснажливого Гефеста з голови Зевса, так дизайн за підтримки виокремленого наприкінці 1920-х фаху (на хвилі подолання Великої депресії в США) народився серед архітекторів з царини мистецтва. Чому саме серед них, ми також зараз зрозуміємо.

Важливо, що це стала традиція: навіть в колежанському колі бачимо добірну єдність мистецтва з дизайном, і переконати, що ця єдність існує за лише однією ознакою, а за рештою ознак відрізняється — неможливо. (Може, й не треба?)

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Така традиція базується на тому, що начебто йдеться про споріднені галузі творчої діяльності, про єдиний сектор «вибуху» (за Левом Виготським [1]) творчого акту, про наочну взаємодію, що не може бути зведена до чинного розрізнення — особливо за владного існування форм контемпорарного мистецтва — «художнього» твору на «мистецтво» і «дизайн». Третім поняттям до цієї пари може виступати сучасна архітектура, що, як дехто вважає, настільки пригорнулася у творчих обіймах до дизайну, що втратила самостійність.

Всі уособлені речі рано чи пізно втрачають самостійність, і в цьому етюді я хотів би позбавитися лапок у словах, котрі вище були в них взяті (через повагу до пунктуації), а поряд з цим показати, чим, власне, з *оперативною* точки зору, тобто з точки зору *функції*, дизайн відрізняється від мистецтва.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Чим же — по-простому — відрізняється дизайн від мистецтва?

Тим самим, чим відрізняється одне поняття від іншого.

Поняття ж відрізняються одне від одного за ознакою того, поняттями про що вони є.

Про що кажуть свідомості поняття «мистецтво» та «дизайн»? По-перше, про особливу сферу людської діяльності, що відрізняється від інших сфер. По-друге, про особливий клас явищ і предметів, що їх можна вважати результатами такої цілеспрямованої діяльності. По-третє, про особливу міру функціонування цих результатів, з одного боку, в актуальній, «теперішній» культурі, з іншого боку, в історії культури, себто — як ретроспекція.

Чи можна за такими критеріями чітко відрізнити дизайн і мистецтво? Здається, не можна. А як можна? Можна через інші двері.

І дизайн, і мистецтво, оскільки є поняттями, мають абстрактний характер: на них не можна *показати пальцем*.

На що ж можна *показати пальцем* в дизайні та мистецтві?

Можна показати на *річ*. на *твори* дизайну і *твори* мистецтва.

Взагалі, метод уявного «показування пальцем» дуже допомагає відрізнити ідеї від речей, буття від свідомості, онтологію од гносеології.

Так от, якщо ми пильно подивимось на твори дизайну і твори мистецтва (або твори, приміром, архітектури), одразу ж побачимо низку важливих відмінностей.

По-перше, *ознака функціональної доцільності*. Що робить картина, створена великим майстром? З онтологічної точки зору, вона просто висить на стіні, в міру можливості прикрашаючи приватну оселю, висвітлюючи смак господаря, або музейну еспозицію.

«Був в Ермітажі — жодного задоволення, окрім естетичного, не отримав», — каже народна мудрість. Справді, що станеться зі свідомістю людини, якщо носій цієї свідомості не буде знати полотен Рембрандта або скульптур Антокольського, фільмів Фелліні або Бертолуччі, текстів Канта або Сковороди, музики Бетховена або Сильвестрова?

Нічого страшного, загрозливого для життя і здоров'я з такою людиною не станеться. Вона просто буде біднішою внутрішньо, але на її фізіологічному, тваринному житті такі самопозбавленості не відіб'ються. Що така людина буде вести більшою мірою побутовий спосіб життя, оточуючим особливою також не заважатиме.

Тобто *т вір мистецт ва зобов'язаний бут и функціонально недоцільним*, більше того, він через те й є твором мистецтва, що є функціонально недоцільним, функціонально непотрібним, можна навіть сказати, зайвим, тобто таким, без якого можна обійтися без всякої загрози для життя і здоров'я навіть цілої нації. В історії філософії й естетики твори мистецтва відносяться до царини так званого прекрасного, що його Імануїл Кант у «Критиці здатності судження» (1790) визначив як те, що «поза поняттям уявляється як об'єкт загального задоволення» і має стосунок до поняття смаку: «Смак є здатність судити про предмет або про спосіб уявлення на підставі задоволення або незадоволення, вільного від будь-якого інтересу» [2, с. 212]. Сказати б: мистецтво — *окраса бут т я*, справжня суть людської діяльності людини, водночас це *надмір бут т я*, що дозволяє виокремити людину серед людей за ознакою інтересу до ідеї, а не до речі.

А що ж робити з творами дизайну, що точно є речами і притому — речами безперечно *функціонально доцільними*?

Не слід навіть нагадувати, що твори дизайну не створюються як примха композитора або живописця, поета чи, скажімо, прозаїка. Вони створюються дизайнером на замовлення, для виконання конкретних функцій, мають відповідати тим або тим вимогам, забезпечувати ті або інші потреби і при цьому бути такими, в яких присутні ті абстрактні моменти, про які вище ми говорили як про мистецькі.

Такі ж справи і в архітектурі. Навряд чи архітектор буде працювати над проектом із власної примхи. Над ним, над його втомленою творчою головою неодмінно має майорити вічно невдоволене обличчя замовника. Отже, архітектура лише до певної міри може вважатися мистецтвом: лише тією мірою, якою вона користує з елементів, що можуть бути *будь-якими*.

Ось ми і підійшли, здається, до того моменту, коли можемо намілитися дати визначення розрізненню між *т ворами* мистецтва і *т ворами* дизайну.

Свого часу Євген Куц влучно вказав на дві головні риси мистецтва: *марність* і *рамка*. Втім, за дотепом проф. К. Станіславської, в сучасній ситуації, що є даниною постмодернізму, грань стоншується до зникнення: *рамка* розчиняється (але ще не повністю), «марність» мистецтва стає все більш сумнівною в контексті заробляння грошей, а дизайнерські твори (від місць проживання та перебування до окремих предметів) часом починають диктувати людині умови життя і можуть «обрости» свого роду *рамкою*. Втім, з поняттєвої точки зору, те у творах дизайну, мистецтва (й архітектури), що може бути *будь-яким* — на власну примху автора (щоправда, узгоджену із примхою замовника), — і відрізняє ці

твори між собою. *Функція* в архітектурі і дизайні не може бути будь-якою: вона має бути залізно конкретною, конче витриманою, продуманою, лише такою, і більше ніякою.

А от метод оформлення цієї функції може варіюватися від надмірної пишноти до наймінімалістичнішого мінімалізму з усіма перехідними формами від одного до іншого. Чи можливо таке у творах мистецтва? Звісно, ні. Чому?

Через те, що у творів мистецтва не має конкретної прагматичної функції, а у творів архітектури і дизайну вона є. Більше того, без наявності функції будь-яка форма архітектури або дизайну перетвориться на форму мистецтва (прагне перетворитися), і буде сприйматися не як твір архітектури або твір дизайну, а як мистецький твір — переважно як скульптура.

Що ж відрізняє архітектора, художника і дизайнера між собою у підсумку? Конкретна предметність форми діяльності: створення ідеї і нічого, крім ідеї, — у художника (композитора, письменника, артиста), створення речі і нічого, крім речі, за допомогою ідеї — в дизайнера [3].

ВИСНОВКИ

Без художніх творів у побутовому сенсі можна обійтися, без творів дизайну й архітектури не можна: нема де жити, нема з чого пити. Інакше кажучи: твори архітектури і дизайну створюються для тіла, твори мистецтва для душі і розуму (створення творів дизайну для душі — нісенітниця). Рівновага між цими категоріями в кожній людині власна, і вже з цього моменту всі наші роздуми починають ставати розпливчистими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Психология искусства: Анализ эстетической реакции. 5-е изд., заново сверенное с оригиналом, исправ. и доп. Москва: Лабиринт, 1997. 416 с.
2. Кант И. Критика способности суждения / Пер. с нем. // Кант И. Сочинения: В 6 т. Москва: Мысль, 1964. Т. 5. С. 161–527.
3. Пучков А. А. Архитектуроведение и культурология: Избранные статьи. Киев: Изд. дом А.С.С., 2005. 680 с.: ил.

PUCHKOV A. ONTOLOGICAL PRINCIPLES OF CONCEPTUAL DEVELOPMENT OF ART AND DESIGN

The article proposes an author's vision of definitions of art and design in the context of their functionality and human-dimensionality. It is proved that the common and different in the defined concepts depends on the degree of artistic expression of the creator / performer.

Key words: *Art, Design, Architecture, Person, Function.*